

Snježana Kordić

Kako HAZU pravi jezičnu paniku

224

Već početkom godine HAZU se bila obratila javnosti tekstom »Hrvatski jezik«, koji sam kritički analizirala za *Književnu republiku*. Nešto kasnije, 30. 5., HAZU se ponovo oglasila novim tekstom »Položaj hrvatskoga u europskim integracijama«, koji je prenijela Hina, i o čijem sadržaju je ovdje riječ.

Čitav tekst HAZU počiva na neistinitim postavkama, a cilj mu je praviti neutemeljenu paniku, širiti odbojnost prema Evropi i jačati nacionalizam. Bez navođenja dokaza predsjedništvo HAZU prikazuje EU kao neprijatelja koji će Hrvatima oduzeti jezik i slobodu. Zanimljivo je pritom koliko su kontradikcije u rečenicama akademika očite. Jedna od ključnih tvrdnji predsjedništva HAZU je sljedeća:

»Predsjedništvo ističe da su Austrijanci ishodili da se njihov njemački jezik u komunikaciji s Europom služi svojim karakterističnim rječnikom, a ne onim koji je obvezatan za Njemačku. To bi značilo da u EU, ako se primijeni načelo 'zajedničkog jezika za narode zapadnoga/Zapadnoga Balkana', kako se navodi, postoje narodi koji imaju pravo na svoje jezične posebnosti i vlastito ime svojega jezika i oni narodi koji to pravo, kao narodi s europske treće galerije neće imati, nego će svoj jezik svojim vlastitim imenom moći zvati i njegovati njegove posebnosti, eventualno, samo u getu svoje sadašnje države (ako im se i to ne zabrani).«

U citiranom odlomku HAZU pokazuje koliko potcjenjuje mentalne sposobnosti svojih čitatelja: uzima za uzor Austriju, zapaža i sama da se jezik Austrije zove njemački, a onda bi to trebao biti dokaz da neke nacije (konkretno Austrijanci) eto imaju pravo na vlastito ime jezika a mi nemamo. Primjer Austrije dokazuje upravo suprotno od onoga što HAZU tvrdi. Naime, iako su između Austrijanaca i Nijemaca kad govore standardnim jezikom veće razlike nego između Srba i Hrvata, nije uvedena oznaka 'austrijski jezik' u službene jezike EU, nego se postupilo u skladu s činjenicom da se radi o zajedničkom jeziku različitih nacija, austrijske i njemačke.

Premda EU nije uvela oznaku 'austrijski jezik', uvažila je, kako HAZU kaže, austrijske jezične specifičnosti kojih nema u njemačkoj varijanti zajedničkog

jezika. Zašto onda HAZU tvrdi da EU neće uvažiti hrvatske jezične posebnosti? Na osnovi čega nas HAZU zastrašuje getoiziranjem, čak nas plaši da će nam i u samoj Hrvatskoj EU zabraniti jezične specifičnosti?

Austrija nije getoizirana i nisu joj nametnute zabrane u vezi jezika. Neuvođenjem oznake 'austrijski jezik' u EU Austrija nije izgubila na državnosti ili nacionalnom identitetu ništa više od bile koje druge države ili nacije koja je ušla u EU. Ni Belgija nije bez državnosti ili nacionalnog identiteta iako se nijedan jezik ne naziva 'belgijski'. Kad HAZU lansiranjem izraza »narodi s europske treće galerije« želi prikazati kao nepravdu ako se jezik ne imenuje po naciji, onda ju je potrebno podsjetiti da se sasvim sigurno ni Belgija ni Austrija ne ubrajaju u »europsku treću galeriju«.

Osim toga, kad nekoliko nacija govori istim jezikom, ne radi se ni o kakvoj nepravdi: zašto bi bila nepravda što Amerika ne govori nekakav 'američki' nego engleski jezik? Pa i Americi i Velikoj Britaniji i Australiji i Kanadi i Južnoafričkoj Republici je samo od koristi što na svom vlastitom jeziku mogu međusobno komunicirati. A budući da svi oni govore istim, engleskim jezikom, taj jezik je dobio na prestižnosti pa ga masovno uče i pripadnici brojnih drugih nacija. I za druge jezike vrijedi isti princip: što više nacija odnosno ljudi govori nekim jezikom, to privlačniji on postoje za učenje i stranim govornicima, bilo zbog ekonomskih, bilo zbog turističkih, kulturoloških ili drugih razloga. Kad se ovo ima u vidu, jasno je da samo netko tko je donekle poremećen i otuđen od interesa vlastitog naroda može napisati »treba se usprotiviti zajedničkom jeziku«, i to u situaciji kada zajednički jezik već odavno postoji.

A taj zajednički jezik čak i u nazivu ima i hrvatsku komponentu, dok npr. naziv *njemački* ne sadrži i austrijsku komponentu. Pa kad je HAZU toliko stalo da gleda našu etnonimsku oznaku u nazivu jeziku, onda je mogla uočiti da smo mi čak u privilegiranom položaju naspram Austrijanaca, čiji postupak prilikom ulaska u EU u vezi jezika HAZU navodi kao ideal koji trebamo oponašati. Usput rečeno, HAZU se poziva na navodno »pravo na svoje ime jezika, jedno od osnovnih ljudskih prava«. Međutim, već odavno je mogla saznati da takvo pravo ne postoji ni u jednom popisu ljudskih prava (što je pokazao Bernhard Gröschel, vidi *Književnu republiku* 1/11–12, 2003, str. 196). Ali naravno da laici naspram znanstvenika mogu nazivati jezik kako god žele, kao što i kita mogu zvati ribom.

HAZU o nama koristi riječ »sitnež« želeći implicirati kako mi u očima EU nismo dovoljno veliki da bismo zaslužili različite jezike. Očito HAZU ne zna da se o različitom jeziku govori ne na osnovi količine govornika, nego na osnovi količine jezičnih razlika.

HAZU piše kao da jezik ne može biti naš ako tim istim jezikom govore i neke druge nacije. Zahtijeva »pravo na svoj jezik (bez obzira na postotak njegovih razlika prema drugim jezicima)«. Izgleda da predsjedništvu Akademije teško dopire do svijesti da imamo svoj jezik i da nam ga nitko ne oduzima, ali da je uslijed neznatnog postotka razlika očito da istim tim jezikom govore i neke druge nacije u drugim državama pa se stoga radi o zajedničkom jeziku

Hrvata, Srba, Bošnjaka i Crnogoraca. Ta činjenica ne dovodi u pitanje da svaka nacija samostalno kodificira svoje jezične posebnosti, kao što je to, uostalom, kod nas i rađeno otkako je jezik standardiziran u 19. stoljeću.

HAZU kaže da zabrinjava što se ni na jednom zapadnoevropskom sveučilištu ne može studirati nekakav zaseban hrvatski jezik a da se studenti pritom ne upoznaju i sa srpskom, bosanskom i crnogorskom filologijom. Time HAZU pokazuje koliko nema dodira sa stvarnošću. Naime, na zapadnoevropskim sveučilištima je pravilo da se studira čitava slavistika, dakle svi slavenski jezici. Gotovo nigdje se ne može studirati samo istočna slavistika, samo zapadna ili samo južna, a studij pojedinačnog slavenskog jezika da i ne spominjemo. HAZU kaže da hrvatskoj »javnosti nije poznato jesu li hrvatske vlasti, ili njihova legalna predstavništva, išta poduzele da se takvo stanje promijeni«. Javnosti to zaista nije poznato, ali nije joj poznato zato što HAZU i Hrvatsko ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa to od javnosti taj: naime javnost bi se zgrozila kad bi čula kolike novce iz poreza hrvatska država već godinama rasipava po nalogu HAZU na putovanja njenih članova po inozemstvu da drže govore o jeziku, pa čak i na plaćanje puta i smještaja čitavoj zapadnjačkoj publici samo da dođe na njihova predavanja.

HAZU pozitivno ocjenjuje to što »većina bivših europskih socijalističkih zemalja na sveučilištima posebno podučava hrvatski jezik«. Ali takvo stanje u bivšim socijalističkim zemljama uopće ne iznenađuje jer se kod njih kao i kod nas prethodni režim oslanjao na misao Karla Marxa a Marx je jezik smatrao jednim od kriterija za naciju. Zato je u tim državama i danas proširen stav da kad postoji zasebna hrvatska nacija i država, već samim tim sigurno postoji i nacionalni jezik kojim ne govore druge nacije u drugim državama. Za razliku od bivših socijalističkih zemalja, na zapadu je već odavno, najkasnije nakon rušenja Hitlera s vlasti, u potpunosti odbačeno poistovjećivanje nacije i jezika. Naime, i Hitler je zastupao stav o neophodnosti podudaranja nacije, države i jezika.

Današnji sveučilišni profesori u istočnoj Evropi većinom su bili profesori već za vrijeme vladavine komunista (kao i naši akademici), kada je nepisano pravilo bilo da profesor treba služiti politici, pa zato, slijedeći takvu naviku i danas, mnogi među njima služe politici umjesto da javno iznose znanstvene istine i kad one nisu u skladu s vladajućom političkom ideologijom. Povodeći se za politikom zaboravljaju da u statutu svakog sveučilišta piše kao jedna od glavnih postavki znanstvenog rada da je znanost nezavisna od politike. I etički kodeksi sveučilišta govore o dužnosti članova akademske zajednice da javno istupaju i iskazuju znanstvene činjenice kada su one, bilo zbog politike bilo zbog drugih razloga, ugrožene u društvu.

Ali HAZU je daleko od toga da iznosi znanstvene istine. Čak zahtijeva i od drugih da istinu skrivaju. Npr. kad Hrvatska televizija ne primjenjuje »prevodjenje« ekavskih izjava Haaškog suda jer ih hrvatska publika razumije, HAZU je proziva zašto »ropski ih izravno prenosi« jer to je »dokaz da su idiomi zapadnoga Balkana 'isti jezik': svi sve razumiju«. Dakle, HAZU želi da se pravi-

mo da ne razumijemo jer to je jedini način da tvrdnja HAZU da se radi o različitim jezicima postane uvjerljiva. Drugim riječima, Hrvatska akademija znatnosti zahtijeva od čitave nacije da laže.

Jer poznato je da međusobna razumljivost dokazuje da se radi o istom jeziku. Već sam u *Književnoj republici* (1–2, 2007) citirala akademiku Daliboru Brozoviću radove u kojima se pokazuje da je međusobna razumljivost lingvistički kriterij, opisuje se način njenog mjerenja i navodi zaključak da se granica nakon koje se različiti idiomi svrstavaju u isti jezik nalazi između 75% i 85% međusobne razumljivosti. Netko će se možda zapitati kako je dobiven zaključak da je granična zona između 75% i 85%. Do tog postotka se došlo nakon što su timovi lingvisti desetljećima na primjerima brojnih jezičnih situacija širom svijeta ispitivali međusobnu razumljivost raznih idioma tako što su ispitanicima prezentirali ciljano sastavljen tekst i njegovu razumljivost testirali pomoću pitanja. Poslije izvršenog testiranja ispitaniku je postavljeno i pitanje da li mu je bilo lako ili teško razumjeti taj tekst. Nakon što su se odgovori na to pitanje usporedili s dobivenim postotkom razumljivosti teksta, pokazalo se kao univerzalno pravilo da kad je razumljivost iznosila 85% ili više, to se podudaralo s izjavom ispitanika da im je lako razumjeti dotični idiom. A kad je postotak razumljivosti iznosio 75% ili manje, to se podudaralo s izjavom ispitanika da im je teško razumjeti dotični idiom. U zoni između 75% i 85% odgovori su varirali.

227

Kad je postotak niži a time i razumijevanje bitno otežano, onda je poželjno prevođenje. HAZU ne zna takve stvari pa se u vezi s prevođenjem obraća EU pitanjem »Zašto onda nije skupo prevođenje na estonski, litavski, letonski, slovenski itd.?«. Očito HAZU nije došla na ideju da se na te jezike prevodi jer su to međusobno različiti jezici. Nasuprot tome, u našem slučaju prevođenje nije potrebno jer se radi o jednom jeziku. Nije riječ, dakle, o skupoći nego o tome da se različiti jezici ne razumiju a isti jezik se razumije. Zato je na različite jezike potrebno prevoditi a na isti nije.

Priznati činjenicu da razumijemo jezik Srba i da nam zato ne treba prevođenje, bilo bi po riječima HAZU »nasilno jezično unijačenje«. No zašto bi to bilo unijačenje: ako nekoga razumijemo i ne treba nam prevodilac, to ne znači da se između nas moraju ukinuti jezične razlike, i to još nasilno.

Koliko je HAZU iracionalna vidi se i kad tvrdi u ime svih nas da ćemo radije preći na ruski jezik, na češki ili na esperanto nego priznati da razumijemo jezik kojim govore Srbi, Bošnjaci i Crnogorci i da prevođenje zato nije potrebno. Po riječima HAZU bi priznati da razumijemo jezik Srba, bilo nešto slično kao u 19. st. prihvatiti nametanje mađarskog ili njemačkog jezika. Izgleda da članovi HAZU nisu nikad čuli kako je to kad Vaš sugovornik govori mađarskim jezikom ili njemačkim. Jer da jesu čuli, bili bi svjesni jedne ogromne razlike: sa sugovornikom koji govori mađarski ili njemački ne bi mogli razgovarati bez prevodioca, a sa sugovornikom iz Srbije je prevodilac nepotreban. Ako sugovornik govori ruski, češki ili esperanto, opet bi nam trebao prevodilac, a HAZU ruski, češki ili esperanto želi u ime Hrvata »prigriliti kao svoj jezik«. Da

li je HAZU uopće provela anketu među Hrvatima i pitala nas jesmo li spremni učiti ruski, češki ili esperanto?

Istovremeno si HAZU populistički pripisuje da izražava glas naroda i kaže kako narod navodno strepi od EU da će mu EU oduzeti jezik. HAZU i prijeti u ime naroda ustankom: »Mnogo bi skuplje i pogubnije bilo nezadovoljstvo cijeloga jednog naroda«. Znači, ili će EU prihvatiti tvrdnju HAZU o navodno različitim jezicima Hrvata, Srba, Bošnjaka i Crnogoraca, ili će HAZU nahuškati čitav narod na stvari pogubne za EU.

HAZU daje EU do znanja da je spremna jednako kao što je srušila bivšu Jugoslaviju tako sada srušiti i EU: »ako nam s nametnutim oblikom i imenom jezika u Jugoslaviji nije bilo dobro, i ako je to bio jedan od razloga raspada bivše savezne države, treba se odlučno usprotiviti pokušaju da se Hrvatima u ime 'europske slobode za sve narode' opet nametne jaram nekoga 'zajedničkog i jedinstvenog jezika'«. Iz tog citata se vidi koliko neistinitih tvrdnji HAZU ima u samo jednoj rečenici: nije točna tvrdnja HAZU da su u Jugoslaviji oblik jezika i ime jezika bili nametnuti (opširne dokaze navela sam u *Književnoj republici* 3/9–12, 2005, str. 219–227; 4/9–10, 2006, str. 154–163), nije točno da danas postoje pokušaji da se nametne zajednički jezik jer ne može se nametnuti nešto što je stvarnost već preko stotinu godina, nije točno da je postojanje zajedničkog jezika »jaram«, nije točno da je zajednički jezik jedinstven jer je preko stotinu godina raslojen na današnje nacionalne varijante, i nije točno da postoje pokušaji da se nametne jedinstvo, naime niti je ikad prije bilo pokušaja da se ukinu varijante niti ih danas ima.

Potpuno je neutemeljeno zastrašivanje kojim se služi HAZU kad kaže da u EU »bi se jedinstvo zacijelo moralo diktirati iz nekog centra, koji u tom već ima iskustva«. U toj rečenici HAZU implicira da je u prošlosti netko, sigurno Beograd, diktatom ukinuo hrvatsku, bosansku i crnogorsku varijantu da bi postigao jedinstven jezik, što nije točno. Čitavo vrijeme supostojale su ravnopravno jedna pored druge sve četiri varijante. U skupštini Jugoslavije svatko je slobodno govorio na svojoj varijanti, knjige su izlazile na četiri varijante, udžbenici također, mediji su bili na četiri varijante itd. Nije točno ni da danas netko želi ukinuti hrvatsku varijantu, kao što nije točno ni da je Beograd miljenik EU kojeg će EU zadužiti da diktira ukidanje hrvatske varijante.

Izražavanjem zabrinutosti zbog »nekadašnje tzv. slobodne Europe« HAZU izgleda želi sugerirati da u Evropi ne vlada sloboda. S istim ciljem ironično koristi sintagmu »u ime europske slobode za sve narode«. Poruka je dakle: trebamo zaboraviti neslobodnu Evropu i držati se uz skute HAZU jer samo onda možemo okusiti potpuno slobodan diktat da *grešku* moramo zamijeniti *po-grješkom*, da *neću* moramo zamijeniti pomoću *ne ću*, itd.

Kako bi nam omrzнула Evropu, HAZU sugerira da je čitava zapadna Evropa u rukama komunista iz bivše Jugoslavije. HAZU je naime iz tajnih izvora dočula da se u Velikoj Britaniji, Francuskoj, Njemačkoj, Italiji i Nizozemskoj »spominjanje hrvatske jezične posebnosti često prikazuje kao primitivno 'nacio-

nalističko' bogohuljenje«, a to je »formulacija iz retorti bivših centralnih komiteta«.

Nema sumnje, Evropa nam je neprijatelj jer HAZU kaže da nas tamo očekuje »prisilni brak« na koji ćemo biti »primorani«, Evropa jedva čeka da nama »sitnežu« »nametne jaram«, ona nam želi »diktirati« »u getu«, tamo nas čeka »nasilno jezično unijačenje« pred čijim strahotama se »strepim« i kojem »se treba odlučno usprotiviti«.

Iako se iz Haaga ili iz EU nikada nije čulo nešto slično, HAZU u njihovo ime kaže da »na primitivnom zapadnom Balkanu ionako ne može biti standardnoga jezika«. Znači HAZU izmišlja da drugi o nama kažu da smo primitivni kako bismo mi omrznuli te druge. Izmišlja i da ti drugi poriču postojanje standardnog jezika na zapadnom Balkanu, opet da bismo ih mi zamrzili. A onda traži od hrvatske vlade da na to reagira u Haagu ili u EU: »Javnosti nije poznato je li Hrvatska na sve to pri Haaškom sudu i pri institucijama u EU reagirala«. No, kako bi bilo da vlada na sve to za promjenu malo reagira kod HAZU?